NITO

Digitaliseringsminister Linda Hofstad Helleland

17.04.20

Innspill til stortingsmelding om datadrevet økonomi og innovasjon
NITO takker for muligheten til å komme med innspill til stortingsmelding om datadrevet økonomi og innovasjon. NITO er positiv til økt deling av data. Vårt overordnede syn er at offentlige data bør være tilgjengelig for forskning, næringsutvikling og for den enkelte innbygger. Dette forutsetter at det tas hensyn til følgende punkter:

Gevinstene må komme fellesskapet til gode
Norge har tradisjon for å sikre verdier for fellesskapet. En datadrevet økonomi løfter spørsmålet hvem som skal kunne ta ut gevinsten av plattformene som etableres slik som helseanalyseplattformen. De store aktørene har mye å vinne på at data legges åpent ut. Små bedrifter med lite data fra før har mindre å tjene på slik offentliggjøring. Det kan dermed bidra ytterligere til en «vinneren tar alt» dynamikk. Utfordringen er da at selskaper som er gode på innhenting og analyse av data til slutt kan få mer innflytelse enn vi ønsker. I samferdsel flyttes f.eks. verdiskapingen fra infrastruktur til tjenester som drives av store mengder data. Dette gir mulighet til bedre tjenester, men vi risikerer også at store verdier går ut av landet i stedet for å gi arbeidsplasser i Norge.

- Gevinstene fra økt deling av data må komme befolkningen og offentlig og privat sektor i Norge til gode.

Demokratisk kontroll og myndighetsutøvelse
Private virksomheters bruk av offentlige data må gjøres på en måte som sikrer myndighetsutøvelse og demokratisk kontroll. Tjenester som styres eller leveres av norske myndigheter må ikke utilsiktet gi fra seg myndighet når data offentliggjøres og det skapes nye tjenester basert på disse dataene. Eksempelvis må vi sørge for at data fra utdanningssektoren benyttes på en måte som ikke svekker Norges kontroll med utdanningstilbudet. Per i dag er det usikkerhet om hvordan dataene som offentliggjøres vil bli brukt. Den enkelte kommune eller sykehus vil f.eks. ha utfordringer med å forhandle alene med globale selskaper. Det kan f.eks. gjøres ved at det lages kategorier for data der noen kategorier krever en gitt type formål eller deles til virksomheter med et gitt behov.

- Offentlige virksomheter må inneha tilstrekkelig kompetanse til å ivareta virksomhetenes behov knyttet til langsiktig styring, IKT-sikkerhet, analyse, utvikling, drift og myndighetsutøvelse.
- Deling av offentlige data må skje i nasjonal regi med tydelige nasjonal veiledning og bistand slik at det kommer norske innbyggere og norsk næringsliv til gode.
- Det må være krav til åpenhet om hvordan data deles og benyttes.
- Når det offentlige åpner tilgang til sine data bør det stilles motkrav i form av tilgang til ny informasjon som kan brukes til forskning og analyse. Motkravene må komme fellesskapet til gode.

IKT-sikkerhet
Datadeling vil kreve at det etableres et grensesnitt for deling av data inn mot disse plattformene. Når det åpnes slike dører bør disse være svært sterke og godt bevoktet da de blir attraktive for misbruk i form av både utilsiktet bruk, uskyldige datalekkasjer og omfattende hackerangrep. Det vil si at delingsgrensesnittene må holde svært høyt nivå på kvalitet og sikkerhet

- De nye delingsgrensesnittene må holde høy sikkerhetsmessig standard da de er som gullgruver for misbruk.

Beredskap
Beredskap handler om å ha systemer for uønskede hendelser eller ulykker. Det er godt kjent at outsourcing (og ofte medfølgende offshoring) gir lange og uoversiktlige verdikjeder. Et høyt antall ledd i de digitale verdikjedene kan føre til at oversikt og ansvarsforhold pulveriseres. På samme vis kan deling av data gjøre virksomheter avhengig av verdikjeder i form av tilgang til data fra andre virksomheter. Etter hvert som data blir en enda større drivkraft i økonomi og samfunnsaktivitet vil dette skape nye avhengigheter som må avklares på et overordnet samfunnsnivå.

Både leverandør av data og tjenesturvikler bør være klar over avhengigheter som etableres. På virksomhetsnivå må det gjøres tilstrekkelige risikovurderinger knyttet slike avhengigheter. I en krisesituasjon vil det forenkle arbeidet dersom en virksomhet som deler data, har en viss formening om hvor kritiske disse dataene er for samfunnet. Det er bare den som lager en tjeneste som med sikkerhet vet hvilke data tjenesten er avhengig av. På nasjonalt nivå må det utvikles kontrollmekanismer og oversikter som kan avdekke i hvilken grad slike avhengigheter er akseptable. Det kan også innføres en godkjenningsordning før det blir gitt tillatelse til å offentliggjøre eller dele data.

- Det må stilles krav til de som etablerer tjenester basert på deling av data, om å etablere en oversikt over hvilke avhengigheter tjenesten har.
- Tjenesteutvikler må ha en plikt til å kartlegge avhengigheter og informere leverandøren av data. Den som deler data bør i tillegg etterspørre informasjon om hva dataene skal benyttes til for å avklare om dataene kritisk for noen bedrift og/eller samfunnet.
- Det må innføres en godkjenningsordning før offentliggjøring eller deling tillates.
- Beredskapen knyttet til deling av data må avklares. Samfunnskritiske tjenester må ha meldeplikt til leverandør av inndata.

Personvern
Vi må sørge for at deling av data tjener vanlige folks interesser. Innbyggerne må rustes til å kunne ha bedre kontroll og oversikt over egne data.

Norges innbyggere som har avgitt data til registrene forventer at dataene brukes forsvarlig og til fellesskapets beste. Dette krever en god juridisk ramme.

NITO viser til at data kan kombineres fra ulike kilder til å fortelle historien om et liv. Et eksempel er hvordan Facebook har påvirket demokratiske valg. Et annet er hvordan åpne data kan brukes av forsikringsbransjen for å tilegne seg et bredere datagrunnlag for å beregne hvor mye den enkelte skal betale i forsikringspremie og banklån. Det er også en utfordring hvordan man skal skjerme det som er sensitivt, f.eks. folkeregisteret som inneholder navn og adresse for de som lever på skjult adresse.

Stortingsmeldingen må utrede spørsmål om eierskap til dataene og til algoritmene som behandler dataene. Alle algoritmer som brukes av det offentlige bør som hovedregel være åpne for innsyn slik at en sikrer kvalitet på algoritmene siden det er en kjent problemstilling at maskinlæring ikke nødvendigvis gir etisk gode resultater. Unntak bør diskuteres f. eks hvis hensynet til personvern og sikkerhet veier tyngre.

- Virksomheter som åpner en database må gjøre grundige personvernvurderinger, herunder vurdering av mulighet for at data kan kobles med annen data og hva slags personvernkonsekvensene det kan medføre.
- Den enkelte må gis bedre mulighet til kontroll og oversikt over hvilket dataavtrykk man etterlater.
- Det må opprettes et nasjonalt utvalg som ser nærmere på utvikling av ordninger for eierskap til data og til algoritmene som behandler data.

Kompetanse for datadeling

En av de største hindringene for verdiskaping basert på data er rett kompetanse. Det er bred enighet om at Norge i dag og i framtida vil mangle IKT-kompetanse og kompetanse innen IKT-sikkerhet. Regjeringens nasjonale strategi for digital sikkerhetskompetanse (2019) adresserer behovet for tilstrekkelig nasjonal spesialistkompetanse.

- NITO i etterlyser en nasjonal kartlegging av behovet for avansert IKT-kompetanse tilsvarende Damvadrapporten fra 2014. En slik plan er nødvendig hvis vi skal dekke Norges behov for IT-kompetanse som imøtekommer behovet for omstilling og verdiøkning i alle bransjer.
- Satsingen på IKT-utdanninger knyttet til dataøkonomi på trappes opp. Det betyr økt prioritering av utdanninger innen datavitenskap, industriell økonomi, IKT-sikkert mv.

Vennlig hilsen

Trond Markussen
President

Steinar Sørlie
Generalsekretær